

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-56>

УДК 339.137.2.

Сучасні методологічні аспекти визначення кредитоспроможності підприємств

Дехтяр Н.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ННІ БТ «Українська академія банківської справи» СумДУ

Бондаренко А.Ф.

кандидат технічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
ННІ БТ «Українська академія банківської справи» СумДУ

Моїсеєнко М.А.

студентка
ННІ БТ «Українська академія банківської справи» СумДУ

У статті визначено поняття кредитоспроможності підприємства, виявлено її особливості та принципи. Розглянуто підходи вітчизняних та зарубіжних авторів до визначення поняття «кредитоспроможність». Зазначено основні показники, за яким можливо визначити кредитоспроможність позичальника. Досліджено наукові розробки та методики визначення рівня кредитоспроможності. Проаналізовано основні способи поліпшення кредитоспроможності підприємства.

Ключові слова: кредитоспроможність, платоспроможність, ліквідність, оборотність капіталу.

Dehtyar N.A., Bondarenko A.F., Moiseienko M.A. SOVREMENNYE METODOLOGICHESKIE ASPEKTY OPREDELENIYA KREDITOSPOSOBNOСТИ PREDPRIYATIYA

В статье определено понятие кредитоспособности предприятия, обнаружены ее особенности и принципы. Рассмотрены подходы отечественных и зарубежных авторов к определению понятия «кредитоспособность». Отмечены основные показатели, по которым можно определить кредитоспособность заемщика. Исследованы научные разработки и методики определения уровня кредитоспособности. Проанализированы основные способы улучшения кредитоспособности предприятия.

Ключевые слова: кредитоспособность, платежеспособность, ликвидность, оборотность капитала.

Dehtyar N.A., Bondarenko A.F., Moiseienko M.A. MODERN METHODOLOGICAL ASSETS OF DEVELOPMENT OF THE COMPANYS CREDITWORTHINESS

In the article certainly concept of solvency of enterprise, found out its features and principles. Approaches of domestic and foreign authors are considered in relation to determination of concept "solvency". Basic indexes are marked, after which it is possible to define solvency of borrower. Investigational scientific developments and methods of determination of level of solvency. The basic methods of improvement of solvency of enterprise are analysed.

Keywords: creditworthiness, solvency, liquidity, capital turnover.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У складних економічних умовах, що виникли на нинішньому етапі розвитку української економіки, обставини об'єктивно змушують підприємства підвищувати ефективність виробництва, конкурентоспроможність продукції і послуг. Це можливо лише за наявності у суб'єкта господарювання достатньої кількості фінансових ресурсів. Проте далеко не кожне підприємство володіє достатньою кількістю коштів, необхідних для практичного втілення у життя того чи іншого проекту. У зв'язку із цим постає

питання залучення додаткових коштів, у тому числі кредитних ресурсів.

Сьогодні національний товаровиробник, перебуваючи у скрутному становищі, накопичує реальний валовий внутрішній продукт (обсяги якого залишаються на мізерному рівні порівняно із загальнодержавними) і все гостріше відчуває потребу в додаткових фінансових ресурсах для розв'язання питань розширеного відтворення.

Відповідно, і банківська система, відчуваючи потребу підприємств-товаровиробників, що почали збільшувати обсяги виробництва,

у додаткових фінансових ресурсах, збільшує обсяги кредитних надходжень в економіку України. У таких умовах особливої актуальності набуває питання точного визначення кредитоспроможності підприємств, розроблення оптимальних методик відображення кредитоспроможності та поліпшення методів її оцінки.

Для кредиторів основним питанням оцінки кредитоспроможності є визначення гарантій повернення коштів позичальником, виявлення і запобігання причинам їх неповернення. Мета оцінки кредитоспроможності у цьому разі – мінімізація кредитних ризиків.

Для позичальників у процесі оцінки кредитоспроможності особливо важливими є виявлення можливостей ефективного використання позики та пошук резервів для своєчасного повернення позикових коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання специфіки визначення кредитоспроможності підприємства розглядали такі вчені, як: Ф. Котлер, Р. Уїлсон, А. Хартман, У. Хенсон, В. Холмогоров, Є. Голубков, І. Успенський, І. Литовченко, І. Бойчук, Л. Івін, В. Куклін та ін. У своїх працях науковці надають різноманітні підходи до визначення поняття кредитоспроможності та методичних засад її обчислення, проте сьогодні не існує єдиної методики, яка б поєднувала всі актуальні особливості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика кредитоспроможності підприємства потребує дослідження та розроблення загальноприйнятого алгоритму, яким би могли користуватися фінансові установи під час прийняття рішення щодо здатності підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідження і вивчення проблеми забезпечення кредитоспроможності вітчизняних підприємств як позичальників, виявлення можливостей удосконалення на основі здійснених розрахунків та шляхів її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитні відносини виникають між суб'єктами господарювання на засадах повернення, платності, строковості. Рушійним мотивом у формуванні кредитних відносин є отримання (або сподівання на отримання) додаткового доходу кожним із суб'єктів.

Кредитоспроможність – це одна з умов виникнення і здійснення кредитних відносин, що виникають між банком (кредитором) і суб'єктом підприємництва (позичальником) із приводу надання кредитором позики пози-

чальнику в грошовій формі на умовах повернення у відповідний термін і, звичайно, зі сплатою відсотка [2, с. 86].

Кредитна послуга, яка є продуктом банку, у будь-якому разі здійснюється з метою отримання доходу, і в кожній кредитній угоді для банку присутній елемент ризику, бо завжди існує ймовірність неповернення кредиту позичальником із різних причин, несплати процентів за позичкою, порушення строку погашення заборгованості. Наявність кредитного ризику залежить від багатьох суб'єктивних й об'єктивних чинників, зокрема кадровий потенціал клієнта, результати його діяльності, ступінь надійності потенційного позичальника з погляду виконання своїх зобов'язань перед кредитором, рентабельність кредитованого заходу (проекту) і т. д.

Кредитоспроможність – наявність у потенційного позичальника передумов для отримання кредиту і здатність повернути його. Інакше кажучи, це здатність підприємства в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями. Кредитоспроможність позичальника визначається показниками, що характеризують його акуратність під час розрахунків за раніше отриманими кредитами, його поточне фінансове становище, спроможність у разі необхідності мобілізувати кошти з різних джерел, забезпечити оперативну трансформацію активів у грошові кошти [5, с. 117].

В умовах ринкової системи господарювання, коли підприємства набувають самостійності і при цьому несуть повну відповідальність за результати господарської діяльності перед їх засновниками, кредиторами, найманими працівниками та банком, винятково велика роль належить збереженню фінансової стійкості підприємства та оцінці його платоспроможності та кредитоспроможності.

Слід зазначити, що кредитоспроможність підприємства-позичальника характеризує здатність погашати позикову заборгованість і є більш вузьким поняттям, аніж його платоспроможність, яке характеризує можливість підприємства погасити всі види заборгованості.

Кредитні відносини, що виникають між суб'єктами господарювання, слід розглядати як динамічну, складну категорію, характер якої змінюється під впливом суб'єктивних й об'єктивних чинників, зумовлених фінансовою політикою держави, фінансово-кредитних інститутів; фінансовим станом суб'єктів

господарювання. Процеси інтеграції і відкритості економіки розвинутих держав світу, що набули розвитку в останні десятиліття, наростаюча обмеженість у матеріальних і грошових ресурсах не тільки підвищують роль кредиту в міжнародних економічних відносинах, а й вимагають розроблення безпечних механізмів повернення позичених товарних, матеріально-сировинних або грошових ресурсів.

Фінансовими інструментами, які регулюють кредитні відносини, забезпечують їх ефективність, є величина плати за кредит, яка встановлюється у відсотках, так званих позичкових, або кредитних. При цьому кредитна організація-позичальник може встановлювати свої правила надання кредитів, їх повернення та плати за користування ними. Отже, для позичальника завжди є можливість вибрати найкращі для себе умови кредитування.

У західній економічній літературі визначення кредитоспроможності позичальника тісно пов'язується з прогнозними оцінками його майбутньої діяльності, вивченням чинників, які можуть спричинити неповернення кредиту. Однак наявність суперечностей між інтересами кредиторів і позичальників, а також вплив багатьох суб'єктивних й об'єктивних чинників, які впливають на кредитоспроможність позичальника, зумовлюють необхідність прийняття компромісних рішень щодо визначення рівня кредитоспроможності.

Формування кредитних відносин в умовах ринкової економіки відбувалося під впливом суперечливих чинників, які вплинули на процеси формування вимог до кредитоспроможності позичальників. До таких чинників слід віднести:

- невизнання переваг ринкової системи господарювання;
- однозначність трактування економічних законів і його висвітлення в літературі з відповідною підготовкою фахівців, а отже, брак належної кількості спеціалістів у сфері фінансово-кредитних відносин під час переходу від адміністративно-командної до ринкової економіки;
- хаотичність розвитку підприємницьких структур та брак інформації, яка характеризує їхню діяльність;
- невідпрацьованість законодавчих актів, які регламентують і регулюють фінансово-кредитні відносини між кредитодавцями і позичальниками;
- нерозвиненість ринкової інфраструктури, включаючи фондові, фінансові, грошові ринки.

Додавши до перелічених чинників і такі, як відсутність стабільної економічної ситуації, єдності в стратегії законодавчих і виконавчих органів влади, високий рівень інфляції і низький рівень соціальної захищеності населення, можна констатувати, що Україні довелося формувати нову систему кредитних відносин, яка принципово відрізняється від тієї, що існувала в межах радянської економіки. В основу побудови такої системи повинні закладатися принципи і надбання теорії та практики світової економіки; прогнози можливого попиту на кредитні ресурси та можливості їх задоволення вітчизняними фінансово-кредитними установами; оцінка можливості використання міжнародних інвесторів для розв'язання важливих соціально-економічних проблем.

У новій економічній ситуації особливої актуальності набувають питання, пов'язані з розробленням державної фінансово-кредитної політики та механізмів її реалізації, які повинні базуватися на чітких теоретико-методологічних основах, що забезпечують однозначне трактування її ключових положень, зокрема таких, як кредит, кредитний договір, кредитні операції, кредитоспроможність позичальника [9, с. 248].

Виходячи з того, що в економічній літературі висловлюються різні погляди щодо визначення сутності таких понять, доцільно внести певні уточнення та сформулювати власну концепцію щодо сутності, ролі і функцій кредитоспроможності в забезпеченні ефективної фінансово-кредитної політики різних суб'єктів господарювання.

Результати аналізу кредитоспроможності використовуються не тільки для оцінювання ризику під час вибору потенційних позичальників, а й уже наданого кредиту, визначення ступеня ймовірності виконання умов чинної кредитної угоди.

Суть методів аналізу і зміст показників впливають із самого поняття кредитоспроможності. Вони повинні відображати фінансово-господарський стан підприємств щодо ефективності розміщення та використання позикових коштів і всіх засобів узагалі, оцінювати здатність та готовність позичальника здійснювати платежі та виплачувати кредит у раніше визначені строки. Здатність своєчасного повернення кредитів оцінюється шляхом аналізу балансу підприємства на ліквідність, ефективного використання кредиту та обігових засобів, рівня рентабельності.

Коротку характеристику вказаних методів оцінювання кредитоспроможності підприємницьких структур наведено в табл. 1.

Характеристика методів оцінювання кредитоспроможності [6, с. 230]

Методи оцінювання кредитоспроможності	Які чинники або показники покладені в основу методу	Що характеризує	Недоліки методу
1. Оцінка на основі аналізу грошових потоків позичальника	Визначається чисте сальдо різних надходжень та витрат (приплив та відплив коштів) за певний період, що дорівнює мінімум трьом рокам Наявність коштів на кінець періоду = Наявність коштів на початок періоду + Надходження коштів – Витрати коштів	Стійке перевищення припливу над відпливом коштів позичальника вважається свідченням його фінансової стійкості, а отже, і кредитоспроможності. Це справедливо, коли кредитується поповнення обігових засобів.	Цей метод не може бути застосований при інвестиційному кредитуванні, оскільки період часу між відпливом інвестованих коштів та їх матеріалізацією у формі збільшення припливу засобів може бути тривалим. Він також не враховує систему ризиків.
2. Оцінка на основі аналізу ділового ризику	Діловий ризик пов'язаний із процесом кругообігу обігових засобів, можливістю не завершити цей кругообіг ефективно. Враховує такі чинники: • надійність та диверсифікованість постачальників; • сезонність постачання; • тривалість зберігання сировини та матеріалів; • наявність складських приміщень та необхідність у них; • порядок придбання сировини та матеріалів; • екологічні чинники; транспортування та характеру вантажів; • обмеження на вивезення та ввезення імпортової сировини і матеріалів Виручка від реалізації/Середні залишки матеріальних чи фінансових ресурсів	Метод використовується для оцінки кредитоспроможності підприємства, яке має намір узяти кредит на поповнення обігових коштів або інші цілі оперативного плану	Не може використовуватися для оцінки реальності повернення довгострокових інвестиційних кредитів. Діловий ризик може бути пов'язаний із недоліками законодавчої бази для укладення кредитної угоди, а також зі специфікою галузі підприємства-позичальника
3. Оцінка на основі системи фінансових показників	Показники платоспроможності: Активи різної ступені ліквідності/ Короткострокові пасиви; показники залежності підприємства від позикового капіталу: Власний капітал/Позиковий капітал; Власний капітал/Валюта балансу	Ці коефіцієнти відображають стан справ у минулому відносно деяких боків діяльності підприємства	Цей метод не враховує репутацію позичальника, перспективи та особливості економічної кон'юнктури, у т. ч. динаміку інфляції, оцінку продукції, що випускається та реалізується, тощо

Аналіз грошового потоку клієнта констатує граничні розміри нових кредитів, а також слабкі місця управління суб'єктом господарювання, з яких можуть впливати умови кредитування. Аналіз грошових потоків здійснюється на основі даних про обороти ліквідних засобів, запасів і короткострокових боргових зобов'язань.

Якщо основним чинником відпливу коштів є їх надлишкове переведення в розрахунки,

то позитивною умовою кредитування позичальника може бути підтримання на певному рівні оборотності дебіторської заборгованості протягом усього строку використання кредиту [4, с. 129].

За недостатньої величини акціонерного капіталу умовою кредитування може бути додержання нормативного рівня коефіцієнта забезпеченості позичальника власними коштами (коефіцієнт автономії).

Для вирішення питання про можливість надання кредиту та його розміру на відносно довгий термін аналіз грошового потоку здійснюється не тільки за фактичними даними за минулі роки, а й за прогнозними даними на плановий період.

Поряд із перевагами аналіз фінансово-господарського становища позичальника за рухом грошового потоку має істотний недолік: у звіті про рух грошових коштів не враховуються тенденції за період, який виходить за рамки звітного. А це може значно викривити важливу під час оцінювання кредитоспроможності підприємства інформацію про рух коштів та надавати неточне уявлення про кредитоспроможність позичальника.

Аналіз ділового ризику дає змогу оцінити кредитоспроможність клієнта в момент здійснення угоди тільки на базі одного кредиту і пов'язаного з ним грошового потоку, уможливує визначення ступеня впливу на суб'єкт господарювання ризику, пов'язаного з діловим середовищем.

Оцінка кредитоспроможності підприємницьких структур на основі системи фінансових показників – один із найпоширеніших аналітичних методів, який дає змогу оцінити фінансовий стан та ефективність роботи суб'єкта господарювання.

Для аналізу кредитоспроможності підприємницьких структур у світовій та вітчизняній аналітичній практиці розроблено низку показників (коефіцієнтів), розрахунок яких базується на існуванні відповідних співвідношень між окремими статтями балансу та іншими формами звітності, що відображають наявність та використання фінансових даних: вартості основних засобів і витрат, величини власного та позикового капіталу, розміру кредиторської та дебіторської заборгованості. До того ж переваги використання коефіцієнтів полягають у тому, що вони елімінують вплив інфляції на аналізовані показники, що особливо важливо під час аналізу в довгостроковому аспекті. Найбільш повно склад показників оцінки кредитоспроможності підприємств та методи їх розрахунку, що використовуються в банківській практиці західних країн, наведено в табл. 2.

Таким чином, слід зазначити, що більшість наявних методів аналізу та оцінки кредитоспроможності підприємства розглядають фінансовий стан та ефективність його господарювання з погляду кредитора і характеризують той чи інший бік діяльності позичальника. В Україні критерії оцінки

діяльності та фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно з урахуванням вимог Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих утрат по кредитних операціях комерційних банків та Рекомендацій Національного банку України щодо оцінки комерційними банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника [2, с. 171].

Висновки з цього дослідження. Проведене дослідження щодо теоретичних засад оцінки кредитоспроможності підприємства дало змогу зробити низку висновків. Визначено, що кредитна послуга, яка є продуктом банку, у будь-якому разі здійснюється з метою отримання доходу, і в кожній кредитній угоді для банку присутній елемент ризику, бо завжди існує ймовірність неповернення кредиту позичальником із різних причин, несплати процентів за позичкою, порушення строку погашення заборгованості. Наявність кредитного ризику залежить від багатьох суб'єктивних і об'єктивних чинників, зокрема кадрового потенціалу клієнта, результатів його діяльності, ступеня надійності потенційного позичальника з погляду виконання своїх зобов'язань перед кредитором, рентабельності кредитованого заходу.

Виявлено, що особливої актуальності набувають питання, пов'язані з розробленням державної фінансово-кредитної політики та механізмів її реалізації. Така політика та механізми її реалізації повинні базуватися на чітких теоретико-методологічних основах, які забезпечують однозначне трактування її ключових положень, зокрема таких, як кредит, кредитний договір, кредитні операції, кредитоспроможність позичальника.

Для аналізу кредитоспроможності підприємницьких структур у світовій та вітчизняній аналітичній практиці розроблено низку показників (коефіцієнтів), розрахунок яких базується на існуванні відповідних співвідношень між окремими статтями балансу та інших форм звітності, що відображають наявність та використання фінансових даних: вартості основних засобів і витрат, величини власного та позикового капіталу, розміру кредиторської та дебіторської заборгованості.

Доведено, що аналіз структури вхідних та вихідних грошових потоків підприємства дасть більш повну уяву про фінансовий стан підприємства, кредитоспроможність та тенденції його розвитку.

**Показники аналізу та коефіцієнти оцінки кредитоспроможності,
які використовуються зарубіжними комерційними банками [3, с. 87]**

Показники	Коефіцієнти та механізми дії на кредитоспроможність	Що характеризують спосіб розрахунку
Показники кредитоспроможності, що використовуються американськими банками		
1. Показники ліквідності фірми	1.1. Коефіцієнт ліквідності (Кл) – прогнозує здатність позичальника погасити в строк заборгованість на основі оцінки структури обігового капіталу 1.2. Коефіцієнт покриття (Кпокр.) визначає межу кредитування; достатність усіх видів засобів позичальника, щоби погасити борг	Характеризує співвідношення найбільш ліквідних засобів та довгострокових боргових зобов'язань. Що вищий Кл, то вища кредитоспроможність. Характеризує співвідношення обігового капіталу та короткострокових боргових зобов'язань. За К покр.< 1, межі кредитування порушені. Позичальник не кредитоспроможний
Показники	Коефіцієнти та механізми дії на кредитоспроможність	Що характеризують спосіб розрахунку
2. Показники оборотності капіталу	2.1. Ко – коефіцієнт оборотності капіталу. Збільшення цього коефіцієнта за рахунок зростання запасів за одночасного уповільнення їх оборотності не дає змоги зробити висновок про підвищення кредитоспроможності позичальника	Характеризує якість оборотних активів і може бути використаний для оцінки зростання Кпокр.
3. Показники залучення	3.1. Кзал. – коефіцієнт залучення. Що більший Кзал., то гірша кредитоспроможність позичальника	Характеризує залежність фірми від позикових коштів. Розраховується як відношення всіх боргових зобов'язань до загальної суми активів (або до основного капіталу)
4. Показники прибутковості фірми	4.1. Питома вага прибутку в доходах фірми; 4.2. Норма прибутку на активи; 4.3. Норма прибутку на 1 акцію. У разі зростання залежності фірми від позикових засобів зниження кредитоспроможності, яке оцінюється на основі Кзал., може бути компенсоване зростанням прибутковості	Відношення прибутку до доходів; – до активів; – у розрахунку на 1 акцію

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байрам У.Р. Формування цілей кредитної політики в структурі стратегії регіонального комерційного банку. Формування ринкових відносин в Україні. 2005. № 11. С. 125–128.
2. Балюк В., Яцура А. Довгострокове кредитування інвестиційних проектів. Банківська справа. 2011. № 1. С. 54–68.
3. Волохов В.І. Методика оцінки ефективності кредитної діяльності банків за витратним підходом. Вісник Національного банку України. 2003. № 8. С. 49–55.
4. Галасюк В., Галасюк В.В. SGMCA – спрощений метод оцінки кредитоспроможності компаній на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Вісник Національного банку України. 2010. № 10. С. 14–17.
5. Зимовець В., Шелудько Н. Макроекономічні аспекти активізації банківського кредитування в Україні. Вісник Національного банку України. 2009. № 11. С. 54–58.
6. Зянько В.В., Тептя О.В. Банківська справа. Вінниця: ВНТУ, 2010. 114 с.
7. Лаврушин О.І., Афанасьева О.Н., Корниенко С.Л. Банковское дело: современная система кредитования. М.: Кнорус, 2007. 260 с.
8. Міщенко В., Кравець О.В. Удосконалення управління банківським кредитуванням на прикладі країн Центральної та Східної Європи. Вісник Національного банку України. 2009. № 5.
9. Сучасні підходи до оцінки фінансово-господарської діяльності як основи ефективного управління підприємством. Економіка. Фінанси. Право. 2006. № 11. С. 19–22.
10. Подік С.М., Ігнатенко В.І. Банківська справа: теорія і практика. К.: Фада, ЛТД, 2006. 642 с.

REFERENCES:

- Bairam U.R. Formuvannia tsilei kredytnoi polityky v strukturii stratehii rehionalnogo komertsiiinoho banku // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2005. – # 11. – С. 125-128.
2. Baliuk V., Yatsura A. Dovhostrokovye kredytuvannia investytsiinykh proektiv // Bankivska sprava. – 2011. – # 1. – С. 54-68.
3. Volokhov V.I. Metodyka otsinky efektyvnosti kredytnoi diialnosti bankiv za vytratnym pidkhodom // Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy. – 2003. – # 8. – С. 49-55.
4. Halasiuk V., Halasiuk V.V. SGMCA – sproshchenyi metod otsinky kredytopromozhnosti kompanii na osnovi mizhnarodnykh standartiv bukhhalterskoho obliku // Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy. – 2010. – # 10. – С. 14-17.
5. Zymovets V., Sheludko N. Makroekonomichni aspekty aktyvizatsii bankivskoho kredytuvannia v Ukraini // Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy. – 2009. – # 11. – С. 54-58.
6. Zianko V. V., Teptia O. V. Bankivska sprava. – Vinnytsia: VNTU, 2010. – 114 s.
7. Lavrushyn O. Y., Afanaseva O. N., Korniyenko S. L. Bankovskoe delo: sovremennaia sistema kredytovaniia. – M.: Knorus, 2007. – 260 s.
8. Mishchenko V., Kravets O.V. Udoskonalennia upravlinnia bankivskym kredytuvanniam na prykladi krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy // Visnyk
9. Suchasni pidkhody do otsinky finansovo- hospodarskoi diialnosti yak osnovy efektyvnoho upravlinnia pidpriemstvom // Ekonomika. Finansy. Pravo. – 2006. – # 11. – С. 19-22.
10. Podik S. M., Ihnatenko V. I. Bankivska sprava: teoriia i praktyka. – K.: Fada, LTD, 2006. – 642 s.